

11. Електронний архів українського визвольного руху. URL: <http://avr.org.ua/>

УДК: 37. 013. 8: [37. 016+378. 016]: 94

Янченко Т. В.

доктор педагогічних наук, доцент
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
м. Чернігів

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ

***Анотація.** У статті окреслено історико-педагогічний досвід використання засобів музейної педагогіки в освітньому процесі та їх потенціал у контексті реформування сучасної освіти. Подано дефініцію поняття «музейна педагогіка» та визначено напрями використання засобів музейної педагогіки в сучасних закладах загальної середньої та вищої освіти. Наведено приклади використання засобів музейної педагогіки у процесі викладання історії у закладах освіти м. Чернігова.*

***Ключові слова:** музейна педагогіка, засоби музейної педагогіки, викладання історії, заклад освіти, освітній процес.*

Реформування сучасної української освіти, її входження в європейський соціокультурний простір передбачають модернізацію організації освітнього процесу у закладах загальної середньої та вищої освіти. Особливо актуальним є пошук нових форм, методів і засобів навчання історії, оскільки перед нею як навчальною дисципліною висуваються завдання формування громадянських компетентностей, національної свідомості, патріотизму, поваги до загальнолюдських цінностей та інших якостей, важливих для особистості, яка живе в сучасному суспільстві. Одним із таких інструментів модернізації викладання історії у закладах освіти є використання засобів музейної педагогіки.

Питання розвитку музейної педагогіки як науково-практичної галузі та напряму співпраці музейних установ і закладів освіти висвітлюються у публікаціях Л. Гайди, О. Караманова, Р. Маньковської, О. Міхна та інших науковців.

Музейна педагогіка – це науково-практична педагогічна галузь, що охоплює організаційно-методичні засади та зміст взаємодії музейних установ і закладів освіти з метою формування мотивації й інтересу до навчання здобувачів освіти, їх загальнокультурних компетентностей та розширення освітнього простору. Використання засобів музейної педагогіки є сучасною

інноваційною технологією навчання, що сприяє всебічному розвитку школярів і студентів.

Як зазначає сучасний дослідник О. Міхно, вперше термін «музейна педагогіка» вживається у 1931 р. в книзі «Музей-Освіта-Школа» німецького педагога Г. Фрейденталя (1894–1975) [2, с. 74].

В Україні музейна педагогіка з'явилася у 1920-х роках, що головним чином було пов'язано із розвитком краєзнавства у контексті політики українізації та експериментуванням і застосуванням активних методів навчання у школі (комплексне навчання, метод проєктів, дослідний метод і його різновиди – активно-трудоий, лабораторний та екскурсійний). Незважаючи на те, що сам термін «музейна педагогіка» у 1920-х роках в Україні не вживався, можемо стверджувати, що форми і методи музейної роботи, насамперед, у музеях закладів освіти, свідчать що за своєю суттю це була саме музейно-педагогічна діяльність [2, с. 77].

У контексті використання засобів музейної педагогіки в організації освітнього процесу видатна українська педагогиня С. Русова зазначала, що музеї мають подвійну мету – з одного боку, розвиток науки, а з іншого – виховання дітей, молоді і загалом усього населення [6, с. 14]. Вона вважала, що музеї можуть бути трьох типів:

1. Мистецько-науковий музей, який має колекції творів мистецтва або історичних пам'яток і може існувати лише у великих містах;
2. «Музей рідного краю, куди збирається все, що складає скарби місцевої природи та вироби людської праці колишньої й сучасної» [6, с. 13–14];
3. Педагогічний мандрівний музей, що «розсилає на час по школах різні знаряддя, наочні прилади, картини, мапи тощо» [6, с. 14].

Ці музеї, на думку С. Русової, можуть і мають використовуватися учителями у процесі навчання дітей. Вона наголошувала на дієвості використання музейного простору та екскурсій у процесі вивчення історії: «Замість того, щоб розказувати про яку-небудь місцевість яка уславилася історичними подіями – Київ, Почаїв, Корсунь, Берестечко, Острог, Чернігів – краще повести учнів до сих місцевостей і тут в безпосередніх умовах деякий виклад, усяка історична бесіда зробить міцніше враження і утворить настрої на довгий час» [6, с. 16].

У 30-ті роки ХХ ст. використання музейних засобів у освіті було фактично заборонено, оскільки творчий пошук у педагогіці та всебічний розвиток особистості не відповідали ідеологічним домінантам і вимогам уніфікації змісту, форм і методів навчання. Тільки у другій половині ХХ ст. відбулося повторне звернення освітян до музейної педагогіки як дієвого інструменту навчання, виховання та соціалізації дітей і молоді.

У сучасній освіті музейна педагогіка вирішує проблеми залучення учнівської молоді та студентів до інтелектуальних практик та дослідницької діяльності засобами музейної експозиції з використанням інформаційних технологій. Музейна педагогіка поряд із традиційними формами роботи розвиває нові напрями діяльності, накопичено значний досвід з музейної

психології, арт-терапії, роботи з дітьми та молоддю з особливими освітніми потребами [1, с. 239].

У використанні засобів музейної педагогіки в освіті, зокрема у процесі викладання історії, ми окреслюємо два напрями:

1. Залучення до освітнього процесу музеїв, що створені та діють у закладах освіти, наприклад шкільні музеї або університетські музеї.
2. Використання в освітньому процесі музейних експонатів і загалом культурного простору музеїв, що знаходяться в містах і селах України і навіть за її межами.

Тож охарактеризуємо детальніше кожен із окреслених напрямів.

Діяльність музеїв у закладах освіти можна віднести до одного з феноменів вітчизняної культури і освіти. Насьогодні в Україні діє понад 4 тисячі шкільних музеїв [3]. Їх діяльність позитивно впливає на формування особистості дитини, її світогляд, поведінку, знання та вміння. Доцільно проводити тематичні екскурсії у шкільному музеї під час вивчення регіональної історії у п'ятому класі (можливо це робити і в старших класах), бо експозиції шкільних музеїв здебільшого виходять за межі суто шкільної історії і містять багатий краєзнавчий матеріал, пов'язаний з місцевими археологічними знахідками, етнографічними старожитностями, діяльністю відомих особистостей – випускників школи, культурою краю тощо. Так, у закладах загальної середньої освіти м. Чернігова існують такі музеї: музей «Історія Лісковиці» (Лісковиця – район Чернігова) при ЗЗСО № 4 (керівник Ольга Василівна Коновал), музей Бойової слави захисників Вітчизни при ЗЗСО № 34 (керівник Віктор Владиславович Трухан) [7]. У шкільному музеї ЗЗСО № 2 містяться матеріали про історію освіти Чернігівщини, починаючи з другої половини ХІХ ст. (саме з цього часу в Чернігові існувала жіноча гімназія, у приміщенні якої до 80-х років ХХ ст. розташовувалася школа № 2). Загалом 12 музеїв при закладах загальної середньої освіти м. Чернігова мають звання «Зразковий музей» [7]. Учителі історії цих шкіл активно використовують матеріали, розміщені в музеї, для формування мотивації до навчання, інтересу школярів до вивчення історії, навичок самостійної роботи, активності та дослідницьких компетентностей учнів.

У більшості вітчизняних закладів вищої освіти також діють музеї їхньої власної історії. На нашу думку, подібний вплив музеї здійснюють і на особистісне та професійне становлення студентів та на формування у них загальних і фахових компетентностей за умови використання потенціалу музейної педагогіки в освітньому процесі закладу вищої освіти. Так, у Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка діє музей історії університету. Викладачі використовують матеріали музею у процесі вивчення історії України студентами різних факультетів, насамперед тем, які стосуються історії освіти ХVІІІ ст., коли в Чернігові існував колегіум, та суспільно-політичного розвитку України й історії освіти ХХ ст.

Переходячи до характеристики використання в освітньому процесі музейних експонатів і загалом культурного простору музеїв, які знаходяться

в містах і селах України, зазначимо, що заклади освіти Чернігова мають унікальну можливість використовувати в освітньому процесі засоби музейної педагогіки, оскільки у місті є значна кількість пам'яток архітектури, а у Чернігівському історичному музеї знаходяться цікаві, почасти рідкісні експонати. А відтак учителі історії шкіл міста організують навчальні екскурсії до Чернігівського історичного музею, експонати якого відносяться до різних періодів історії України, починаючи з найдавніших часів і до початку ХХІ ст.

Крім цього, співробітники Національного заповідника «Чернігів стародавній» щороку успішно реалізують освітній проєкт «День заповідника у школі». Його завдання – висвітлення окремих періодів історії Чернігівщини у контексті загальноісторичного розвитку України, виховання у дітей любові до рідного краю. У рамках проєкту наукові співробітники музейного закладу розповідають дітям про архітектурні споруди міста, історію Чернігова, виставкову діяльність заповідника та його фондові колекції [5]. Така співпраця сприяє поглибленому вивченню історії України, формуванню інтересу до історії та культури рідного краю, патріотичному вихованню школярів.

Викладачі Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка використовують музейну педагогіку для вивчення не тільки історії України, а й всесвітньої історії. Наприклад, це стосується тем, пов'язаних з розвитком європейської культури, оскільки в Чернігівському обласному художньому музеї імені Григорія Галагана є картини європейських майстрів живопису. Зокрема, у музеї експонуються твори італійських, голландських, фламандських, французьких художників XVII–XIX ст. [4].

Зазначимо, що в освітній програмі «Середня освіта (Історія)», за якою здійснюється підготовка на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти майбутніх учителів історії у Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, є вибіркова навчальна дисципліна «Музейна педагогіка». Під час її вивчення у здобувачів освіти формуються компетентності щодо використання сучасних освітніх технологій у майбутній педагогічній діяльності, виконання проєктів, роботи у команді тощо.

Отже, музейна педагогіка – це міждисциплінарна науково-практична галузь, якою накопичено значний історико-педагогічний досвід співпраці музейних установ і закладів освіти. Водночас вона залишається сучасною. Використання засобів музейної педагогіки у закладах освіти, особливо у процесі навчання історії, відповідає вимогам сучасної педагогіки щодо розвитку особистості, позиціонування учня та студента як активного учасника (суб'єкта) освітнього процесу. Музейна педагогіка сприяє засвоєнню навчальної дисципліни, передусім історії, формуванню інтересу до її вивчення та мотивації до дослідницької діяльності у контексті реалізації

принципів дитиноцентризму або студентоцентризму і компетентнісного підходу в освіті.

Список використаних джерел

1. Маньковська Р. Музейна педагогіка: інноваційна технологія інтелектуального розвитку. *Краєзнавство*. 2019. № 3. С. 238–251.

2. Міхно О. Сутність терміну «музейна педагогіка». *Музейна педагогіка в науковій освіті*: збірник тез доповідей учасників I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Музейна педагогіка в науковій освіті». Біла Церква: Видавництво «Авторитет» ФОП Курбанова Ю. В., 2019. С. 74–78.

3. Міхно О. Шкільний музей: минуле, сучасне, майбутнє. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/195383463.pdf> (дата звернення 14.02.2021).

4. Музеї Чернігівщини. URL: <http://museum.cult.gov.ua/chernigivskiy-oblasniy-hudozhniy-muzeu-im-hrigoriya-halahana/> (дата звернення 28.02.2021).

5. Національний заповідник «Чернігів стародавній» у школі. URL: <https://oldchernihiv.com/natsionalnyj-zapovidnyk-chernigiv-starodavnij-u-shkoli/> (дата звернення 28.02.2021).

6. Русова С. Музеї. Екскурсії. Шкільні музеї в Україні в першій половині ХХ сторіччя / укладачі : В. О. Гайдей, О. П. Міхно ; наук. консультант О. В. Сухомлинська. Вінниця : Видавець ФОП Кушнір Ю. В., 2020. С. 13–17.

7. 12 шкільних музеїв мають звання «Зразковий музей». URL: <https://chernigiv-rada.gov.ua/news/id-23864/> (дата звернення 26.02.2021).

Підписано до друку 07.05.2021

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Друк цифровий. Умовн. друк. арк. 4.65.

Наклад 11 прим. Зам. № 85

Видавець і виготовлювач

Херсонський державний університет.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ХС № 69 від 10 грудня 2010 р.
73003, Україна, м. Херсон, вул. Університетська, 27. Тел. (0552) 32-67-95.